

Tadqiqot **UZ**

**ЎЗБЕКИСТОН
ОЛИМЛАРИ ВА
ЁШЛАРИНИНГ
ИННОВАЦИОН
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ТАДҚИҚОТЛАРИ
МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

2021

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидаги изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

31 DEKABR
№35

CONFERENCES.UZ

**“ЎЗБЕКИСТОН ОЛИМЛАРИ ВА
ЁШЛАРИНИНГ ИННОВАЦИОН
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАРИ”
15-ҚИСМ**

**«ИННОВАЦИОННЫЕ НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
УЧЕНЫХ И МОЛОДЕЖИ УЗБЕКИСТАНА»
ЧАСТЬ-15**

**«INNOVATIVE SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH OF SCIENTISTS AND YOUTH OF
UZBEKISTAN»
PART-15**

ТОШКЕНТ-2021

УУК 001 (062)
КБК 72я43

“Ўзбекистон олимлари ва ёшларининг инновацион илмий-амалий тадқиқотлари” [Тошкент; 2021]

“Ўзбекистон олимлари ва ёшларининг инновацион илмий-амалий тадқиқотлари” мавзусидаги республика 35-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 декабрь 2021 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2021. - 13 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жахон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шоҳида Юсуповна (Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети)

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Рахмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22. Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23. Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24. Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25. География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шаҳрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

МУСИҚА ВА ҲАЁТ

1. Muhamadova Dilfuza Maxmudovna	
MUSIQA DARSLARIDA MAQOMCHILIK SAN'ATI.....	7
2. Mahmudova Zulfiya Riymberganovna	
MAKTABDA MUSIQA FANINI O'QITISHNING DOLZARB MASALALARI	9
3. Murodova Maftuna Umurzoq qizi	
YOSH AVLODNI TARBIYALASHDA MUSIQA VA MILLIY QO'SHIQCHILIK SAN'ATINING AHAMIYATI.....	11

МУСИҚА ВА ҲАЁТ

MUSIQA DARSLARIDA MAQOMCHILIK SAN'ATI

Muhamadova Dilfuza Maxmudovna
Navoiy viloyati Qiziltepa tumani 12-maktabi
Musiqqa fani o'qituvchisi
Telefon: +998 91 339 80 82

Annotatsiya: Ushbu maqola maqomchilik san'ati va ularning maktab darsliklarida o'tilishi, bu turdagi musiqiy san'at avloddan avlodga “ustoz-shogird” an'anasi orqali meros bo'lib o'tib kelayotganligi, kasbiy musiqaning (shuningdek, ustozona musiqaning) yuksak namunasi ekanligi, kasbiy musiqaning ilk shakllanishida esa dastlab “saroy madaniyati” muhim o'rin tutganligi bo'yicha ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar: musiqa, maqomchilik san'ati, maqom, cholg'u, shashmaqom,

Maqom san'ati o'zining ko'p asrlik tarixiga ega. Bu turdagi musiqiy san'at avloddan avlodga “ustoz-shogird” an'anasi orqali meros bo'lib o'tib kelgan kasbiy musiqaning (shuningdek, ustozona musiqaning) yuksak namunalaridir. Kasbiy musiqaning ilk shakllanishida esa dastlab “saroy madaniyati” muhim o'rin tutgan edi. Chunki dastlabki davrlarda xalq orasidan yetishib chiqqan iste'dodli musiqachilar xon saroylariga (yoki amaldorlar xonadonida) musiqachi bo'lib xizmat qilish uchun jalb etilgan. Xuddi ana shunday vaziyat va shart-sharoitlar yuzaga kelgan davrlardan boshlab kasbiy musiqa qaror topa boshlagan. Demak, o'tmishda maqom san'ati bilan asosan kasbiy musiqachilar (bastakor, kasbiy sozanda cholg'uchi, kasbiy xonandalar) maxsus shug'ullanib hayot kechirgan.

“Maqom” atamasi asli arabcha bo'lib, ko'p ma'nolarni, shu jumladan, “o'rin”, “joy”, “daraja”, “martaba”, “manzilgoh” kabi tushunchalarni ifodalaydi. Musiqada esa dastlab “cholg'u asboblarida tovush hosil etiladigan joy”, ya'ni parda ma'nosiga bog'liqdir. Yana boshqa ko'pgina mazmun jihatlar ham aynan shu pardalarga bevosita bog'lanadi: maqom – bu mukammal pardalar uyushmasi va doira usullarida mushtaraklarida ijod etilgan cholg'u kuy va ashulalar turkumidir.

Hozir O'zbekistonda maqomlarning uch asosiy turi mavjud bo'lib, ular quyidagicha nomlanadi:

1. Shashmaqom.
2. Xorazm maqomlari.
3. Farg'ona – Toshkent maqom yo'llari.

Shashmaqom – bu Olti maqom degani bo'lib, u quyidagi maqomlardan tashkil topgan:

- I. Buzruk – ma'nosi “katta”, “ulug'”, “buyuk”.
- II. Rost – ma'nosi “to'g'ri”, “chin”, “haqiqiy”.
- III. Navo ma'nosi “uch o'rin”, “uch joy”, “uch parda”.
- IV. Iroq ma'nosi shu nomli arab mamlakatiga nisbat berilgan.

Shashmaqom XVIII asr o'rtalarida Buxoroda saroy kasbiy musiqachilari va musiqashunos olimlari tomonida Olti maqomdan iborat turkum tarzida ufoda etilgan edi. Bunda olti xil mukammal parda-tuzuklar uyushmasi bosh omil sifatida olinib, ularning muayyan doira usullari bilan (birikuvi) birligi asosida ijod etilgan cholg'u kuy va aytim (ashula) yo'llari alohida-alohida turkumlarga birlashtirilgan. Demak, Shashmaqom, eng avvalo, oltita mukammal pardalar uyushmasini anglatar ekan. Maqom cholg'u kuy va aytim (ashula) turkumlari esa, ana shu mukammal pardalarning ma'lum doira usullari bilan mushtarakligi natijasida yuzaga keldi.

Shashmaqomdagi har bir maqom ikki yirik bo'limdan – cholg'u va aytim (ashula) yo'llari (turkumlari) dan iborat bo'lib, ularni “ustoz-shogird” an'anaviy maktabida tahsil ko'rgan malakali kasbiy cholg'uchi va ashulachi-hofizlargina mukammal ijro eta oladilar.

Maqomlarni besh chiziqli nota tizimi asosida yozib olish ishlari XX asr davomida bir necha

bor amalga oshirildi. Xususan, taniqli kompozitor va etnografik V. A. Uspenskiy (1879-1949) XX asrning 20- yillarida Buxoroda maqomchi ustozlar hofiz Ota Jalol Nosirov va tanburchi Ota G`iyos Abdug`anilar ijrosida salobatli Olti maqom tizimini nota yozuvlarida ilk bor muhrlaydi. Shuningdek, akademik Yunus Rajabiy (1897-1976) ham Olti maqom tizimini ikki bor 50-yillar va 60-70 yillar davomida nota yozuvlari bilan bosmada chiqardi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati:

1. O. Ibrohimov, J. Sadirov. Musiqa. 7-sinf darsligi. Toshkent.2017-yil.
2. O. Ibrohimov. Maqom va makon. Toshkent. 1996-yil.

МАКТАБДА МУСИҚА ФАНИНИ О‘ҚИТИШНИНГ ДОЛЗАРБ MASALALARI

Mahmudova Zulfiya Riymberganovna

Xorazm viloyati Urganch tuman

43 –son maktabning musiqa fani o‘qituvchisi

Tel: +998999412669

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumiy o‘rta ta’lim maktablarining musiqa darslarida an’anaviy xonandalik– maqom haqida tushunchalarni shakllantirishning dolzarb masalalari qamrab olingan. Shuningdek darsliklarda mumtoz ashulani o‘rganish bo‘yicha yuzaga kelayotgan muammolar, musiqa o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligidagi kamchiliklar, maqomlarni kuylash malakasining talab darajasida emasligi va ularni bartaraf qilishning yo‘l-yo‘riqlari haqida mulohaza yuritilgan.

Kalit so‘zlar: Mumtoz, an’anaviy xonandalik, qo‘shiqchilik, maqom, meros, diopazon, chormaqom, kichik oktava, improvizatsion ijrochilik.

O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni va Kadrlar tayyorlash milliy Dasturida belgilangan ustuvor vazifalardan kelib chiqib yosh avlodni milliy madaniyat va qadriyatlarimizga hurmat ruhida tarbiyalash, ularda ma’naviy-ahloqiy fazilatlarni shakllantirishda milliy-musiqiy merosimiz, xususan, maqomlarning o‘rni hamda ahamiyati juda katta. Yoshlarni ma’naviy-ahloqiy tarbiyalashning asosiy vositalaridan biri musiqiy merosimiz – maqomlar ijrochilik maktabi hisoblanadi. Xalq qo‘shiqlari, maqomlar badiiy estetik manbalar sifatida bola hissiyoti orqali uning aqlini, aql orqali esa hissiyotini tarbiyalash xususiyatiga egadir. Maqomlarga xos xususiyat aqliy teranlik, mantiqiy fikrlash asosida a’nanaviy fazilatning barcha qirralarini ongli ravishda o‘zlashtirish orqali aqliy barkamollikka erishishni ta’minlashdan iborat. Xalq qo‘shiqlari, maqomlarning qamrov doirasi chegaralanmagan. Mazkur ijro namunalari o‘quvchilarning yosh xususiyatlari, dunyoqarashi, ahloqiy-estetik taraqqiyot darajasiga ko‘ra darsliklarga kiritish ta’lim jarayonida o‘quvchilarning ma’naviyatini yuksaltiradi.

Hozirda ta’lim muassasalarida musiqiy ta’lim-tarbiya berishdan asosiy maqsad yosh avlodni milliy musiqiy merosimizga hurmat ruhida voyaga yetishini ta’minlashdan iboratdir. Mutaxassislarning ta’kidlashicha, mumtoz maqom yo‘llarining nafis va dilkash, chuqur falsafiy ma’noga ega ta’sirchan cholg‘u ila aytim navolari xalqimizni qadimdan bahramand etib kelmoqda. Maqomlarning asrlar osha yashab kelayotgani bir qator omillar, xususan, ustoz hofizu sozandalarning yuksak ijrochilik mahorati bilan chambarchas bog‘liq. Xalq musiqa san’atining jonli jarayonini aks ettiruvchi mezon bu – ijrochilik amaliyotidir. Ijrochilik amaliyoti qanchalar ilg‘or va salohiyatli bo‘lsa, uning ijodiyotga ta’siri ham ulkan bo‘ladi. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining VI sinflari uchun S.Begmatov, D.Karimova, Q.Mamirovlarning “Musika” darsligi, O.Ibrohimov, J.Sadirov tomonidan yaratilgan VII sinf uchun “Musika” darsliklarida mumtoz musiqa haqida tushuncha, kuylar, ashulalar, Shashmaqom, maqom turlari haqida bayon etilgan. Har bir mavzu bolalarning yosh xususiyatlaridan kelib chiqib tinglash va kuylash uchun ijro namunalari keltirilgan.

Darslik mavzularini o‘rganish jarayonida kuylash amaliyoti bo‘yicha ko‘pgina mulohazalar yuzaga keldi, muammolar aniqlandi. VI sinf musiqa darsligida har bir chorakda muayyan mavzuni yoritishga qaratilgan. O‘quvchilar choraklar davomida Shashmaqom, Chormaqom, Xorazm maqomlari ijrochilik maktablari haqida nazariy ma’lumotlarga ega bo‘ladilar. Biroq, maqom ashulalarini kuylash bo‘yicha ko‘nikma va malakalarni egallash uchun ijro namunalari taqdim etilmagan. Buning asosiy sababi, mazkur maqom ijrochiligi maktablarida ashula namunalari katta diopozonli, yuksak ijrochilik mahoratini talab qiladigan asarlardan iborat. Shuning uchun mualliflar asarlarni berishdan mulohazaga borganlar. Ashulalarni o‘quvchilarning yosh xususiyatlari, dunyoqarashi, axloqiy-estetik taraqqiyot darajasiga ko‘ra tanlashda voha ashulachilik ijro namunalari – mumtoz ashula darajasidagi asarlari ko‘plab uchraydi. Masalan, xalq qo‘shiqlari “Sharob”, “Tanovar”, “Miskinlar”,

“Farg‘onacha”, o‘tmish bastakorlar ijodi “So‘lim”, “Dilxiroj”, “Sallamno” kabi o‘nlab ashulalar, mumtoz ashulalardan “Chorgoh 4”, “Qashqarcha”, “Rok”, “Sarohbori”, “Dugoh 2-3” taronalari shular jumlasidan.

Yosh avlodni milliy musiqiy merosimizni idrok eta oladigan barkamol shaxs qilib voyaga yetkazishda mazkur ashulalarning to‘liq variantini darsliklarga kiritish lozim. Mavzu bo‘yicha nazariy bilimlardan so‘ng musiqa savodi va ijro asarlari mantiqan mavzuga mos bo‘lishi lozim.

Masalan, darslikda mumtoz musiqa haqida tushuncha berilib, musiqa savodi qismida mavzuga mos bo'lmagan mashqlarga dirijorlik qilish jarayoniga o'tilgan.

Bolalarning psixo-fiziologik holatlaridan kelib chiqib bir soatlik dars jarayonida bolaning xotirasini uch xil faoliyatga chalg'itmay, musiqa savodini ham, ashulani ham mavzuga mos ravishda tanlash kerak. Musiqa savodi qismida mumtoz musiqaga oid kalit so'zlar yoki atamalar maqom, bozgo'y, maqom nomlari va boshqalar berilsa, maqsadga muvofiq bo'lardi. Ashula qismida mumtoz kuylar "Farg'onacha janon" "Ey sarviravon", "Sarohbori dugoh taronalari", "Qalandar", "Soqiynoma" va "Uforlar" tarannumini kiritish dars samaradorligini oshiradi.

Musiqa fani o'qituvchilarining barchasini ijrochilik mahoratini yuksak, deya olmaymiz. Hamma o'qituvchi ham iqtidorli xonanda emas, yoki aksincha sozanda emas. Shunday ekan, musiqa o'qituvchisi o'z imkon darajasida faoliyat ko'rsatadi. Mutaxassislarining fikricha, maqom ijrochiligida necha-necha avlodlarga mansub mashhur honandayu sozandalarning ijroviy mohirligi va tajribalari bu sohani yuksalishiga olib kelgan. Bunda ustoz darajasiga yetgan bastakor va ijrochi o'zining ijodiy bisotidan shogirdlariga "yuqtirish" bilan mumtoz musiqa namunalarini abadiylashtirishga o'z hissasini qo'shishga intiladi. Shogirdlar ham ushbu qoidaga amal qilgan holda ustozlardan olgan ilmiy-ijodiy malakalarini yanada sayqallashtirib, o'z navbatida kelgusi avlod vakillariga yetkazishga harakat qilish lozim. Kaykovusning "Qobusnoma" asarining "Hofiz va sozandalik zikrida" nomli bobida bayon etilishicha, musiqa ilmining ustozlari ushbu muallif yashagan davrda xalqning har bir tabaqasi tabiatiga mos ravishda kuylar tuzishgan. Bunday tabaqalardan biri esa yosh bolalar va nozikta'b kishilar, ya'ni ayollar bo'lishgan. Bu qavm uchun, – deyiladi asarda – taronani ishlab chiqdilar, toki bu qavm ham bahra olsinlar, rohat qilsinlar. Chunki hamma vaznlarning orasida taronadin yoqimli vazn yo'qdur". XIX asrning oxiri XX asrning birinchi yarmida maqom ijro an'analarning buyuk davomchilaridan biri, benazir hofiz va sozanda Abdulaziz Rasulov shogirdlarining ijodiy mahoratini oshirish maqsadida maqomlarni bilib olgan yosh ashulachilarga bitta ashulani turli variantlarda ko'rsatib, ularni mustaqil improvizatsiya qilishga o'rgatar edi. Ustoz shogirdlaridan shu tariqa ijro ham ijodiy barkamollikka erishishni talab qilar edi.

"Ustoz-shogird" maktabi asosida maqomlarni o'rganish uzoq o'tmishda shakllangan va hozirgacha davom ettirilmoqda. Ijrochilik sabog'i azal-azaldan an'anaga ko'ra ustoz-shogird ko'rinishida amalga oshirilgan. Har bir shogird o'z ustozini nazoratida va tarbiyasida bo'lgan. Musiqa san'ati va badiiy adabiyotga xos bo'lgan soz chertish, ashula aytish, so'zni to'g'ri talaffuz qilish, she'r va g'azallarning ma'nosini anglash, musiqiy merosni o'rganish doimo ustozlarning nazoratida bo'lgan. Shogirdning xalq oldida, musiqa ixlosmandlari oldidagi mustaqil xonish qilishi ustozning bevosita ijozati bilan amalga oshirilgan.

Xonandalik ijro amaliyotiga ega bo'lmagan musiqa o'qituvchilarini maxsus kurslarda qayta tayyorlash, ularning mahoratini shakllantirish kerak. Aks holda ko'zlangan natijaga erishish mushkul.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 6-, 7-sinf darsliklaridagi mavjud kamchilikni to'ldirish uchun 250 dan ortiq "Shashmaqom" va 50 dan ortiq "Chormaqom" ashulalari tinglanib, o'quvchilar kuylay oladigan taronalar tanlab olinib, yangi "Mumtoz ashula" nomli musiqiy to'plam yaratishga kirishildi. Bu to'plamda har bir ijro namunasi to'liq holda berilib, kuylash tartib va qoidalari ko'rsatib o'tildi. O'qituvchilarni qayta tayyorlash instituti va Respublika ta'lim markazi bilan hamkorlikda "Mahorat maktabi" seminarlari muntazam o'tkazib, unda maktab darsliklarida uchrayotgan ayrim masalalar qayta ko'rib chiqilmoqda. Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy hayotida mavjud barcha sohalar qatori musiqa san'ati ham ajdodlarning bebaho merosidan bahramand bo'lmay turib taraqqiyotga erishishi mumkin emas. Shu bois, an'analarga sodiq qolish va ularga har lahzada tayanish kelajak samarasi, farzandlar istiqboli va barkamol avlod tarbiyasi garovidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qodirov. D.Q. An'anaviy qo'shiqchilik.
2. Begmatov.S., Karimova.D., Mamirov.Q. Musiqa. 6-sinf uchun darslik.
3. Ibrohimov.O., Sadirov.J. Musiqa. 7-sinf uchun darslik.

YOSH AVLODNI TARBIYALASHDA MUSIQA VA MILLIY QO'SHIQCHILIK SAN'ATINING AHAMIYATI

Murodova Maftuna Umurzoq qizi
Namangʻan viloyati Pop tumani
2 - son maktab musiqa fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarining musiqa darslarida bugungi kunda milliy qo'shiqchilik san'atining komil inson shaxsini shakllantirishdagi ahamiyati haqida dolzarb masalalari qamrab olingan. Shuningdek, muallif ta'lim tizimida musiqiy ta'limni maktabgacha tarbiya muassalaridan boshlab kuchaytirmoq, bu yo'lda uchrayotgan to'siq va muammolarni bartaraf qilishning yo'l-yo'riqlari haqida fikr yuritgan.

Kalit so'zlar. Milliy qo'shiqchilik, qadriyatlar, maqom, musiqiy meros, janrlar, bastakor, estetika.

Bugungi kunda o'zbek milliy qo'shiqchilik san'atining komil inson shaxsini shakllantirishdagi ahamiyatiga yangicha yondoshuv nihoyatda zarur bo'lib qoldi. O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A.Karimov “Musika deb atalmish ilohiy bu mo'jizada shunday bir-sehr mujassamki, unu tushinish, tasirini sezish uchun hech qanday tarjimonning keragi yo'q” deb o'z so'zlarida ta'kidlagan edilar. Musika shunday vositaki, u barkamol avlod tarbiyasida muhim ahamiyat kasb etadi, inson ruhiy olamiga bevosita tasir ko'rsatadi, tinglovchi dunyo qarashini shakllantiradi. Ayni chog'da u insonning ma'naviy ehtiyojini qondiradi. O'zbek xalqining turmush tarzi keyingi yillarda misli ko'rilmagan darajada o'zgardi. Endilikda, bugungi kun kishisi yaxshi hayot kechirish, muloqotning go'zal namunalarini namoyon etish, eng muhimi, voqelikni estetik o'zlashtirishini o'ziga mos yo'lidan bormoqda. Bu ayni paytda, musiqiy madaniyat rivojiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Xalqimizning badiiy-estetik madaniyatini yuksaltirmoq uchun maktabgacha ta'lim muassasalari va maktablarda o'tilayotgan musiqa madaniyati darslari sifatini tubdan yaxshilash, musiqa o'qitish metodini takomillashtirish, yosh avlod qalbiga milliy musiqa ohanglarini olib kirish, ayniqsa, muhimdir. Milliy qo'shiq muayyan bir millatning his-tuyg'u va kechinmalarini ifoda etadi, shuning uchun ham unga milliylik hosdir. Unda millatning tarixi, milliy ruhi, estetik didi, orzu va armonlari, quvonch va tashvishlari, dard va alamlari mujassamlashgan bo'ladi.

Xalqimizning milliy qo'shiqchilik san'ati inson madaniyati va jamoaviy hayotda o'ziga hos o'ringa egadir. U dam olish va ko'ngil ochish paytlari, turli marosim, bayram, bazm va sayllar, diniy va rasmiy tadbirlar, ommaviy va harbiy yurishlar, sport mashqlari va mehnat jarayonlarida muayyan vazifani bajaradi. Shuning uchun qo'shiq o'z mazmuniga muvofiq holda bir necha uslub, tur va janr guruhlariga bo'linadi. Alla, zikr, marsiya, sarbazcha, vals, marsh, kabi janrlar hayotdagi maishiy va boshqa sharoitlar bilan bog'liq bo'ladi. Ashula, dastgoh, cholg'u, kuy, maqom yo'llari, konsert, romans va boshqalarda estetik ta'sir o'tkazish vazifalari asosiy o'rin tutadi. Janrlar o'z navbatida, diniy qo'shiq, yoshlar qo'shig'i, maishiy, ommaviy, harbiy qo'shiq kabi turlariga bo'linadi.

Hozirgi rivojlanish bosqichida har bir pedagog hodim yuqoridagi sifatlarni o'ziga singdirish lozim. Davlat ta'lim standarti talablarida ham insonning ma'naviy ta'limiy sifatlari, darslarning esa milliy-manaviy sifatlariga alohida e'tibor berilgan. Bo'lg'usi musiqa san'at namoyondalarini ta'limiy islohatlar talablari asosida tarbiyalash, bilim va malakalarini oshirishda mustaqillik davrida yaratilgan qo'shiqlar ahamiyatlidir. Ayniqsa, sinfdan tashqari ishlarida yoki yakka tartib mashg'ulotlarida yuksak salohiyatli bastakorlar hayoti va ijodi bilan tanishtirish, ular yaratgan asarlarni o'rganib borish va amalda qo'llashni takomillashtirish zarur.

Aynan mustaqillik haqidagi qo'shiqlarda ham xalq tajribasidagi asrlar osha

sayqallangan tarbiya uslubidan foydalanilgan holda musiqiy merosimiz, milliy kuy-qo'shiqlarga murojat qilingan. Chunki, o'zbek xalqining qandayligi o'zi qoldirgan qo'shiqlar matniga yashiringan. Yoshlarni tarbiyalashda milliy his-tuyg'ular, o'zaro hurmat istiqbollari tarannum etuvchi xalq yo'lida yaratilgan qo'shiqlar yoshlar ongini ezgulikka to'ldiradi. Mustaqillikni ifodalovchi qo'shiqlar orqali dillardagi izhorlarni kuylaydilar.

Bizga ma'lumki, har bir qo'shiq musiqa orqali insonda yashirilib yotgan qobiliyatlarni tarkib toptirish imkoniyatlarini yuzaga keltiradi. Musika insonda sog'lom hayotiy ehtiyojini,

yaratuvchanlik kayfiyatini uyg'otadi.

“Barchamiz yaxshi bilamizki, - degan edilar yurtboshimiz, - fuqarolik jamiyati asoslarini barpo etishning eng muhim tarkibiy qismi, shaxsni muntazam ravishda milliy musiqa san'ati va madaniyati zahirida tarbiyalab borishdan iboratdir”. Bu haqiqatdan ham xalq tajribasidagi ilg'or tarbiya uslubi bo'lib, uning markazida milliy san'at orqali tarbiyalaguvchi o'lmas qadriyatlar yotadi.

Qadriyatlar qadimdan insoniyat hayotidagi eng yaxshi, ibratli uning turmushi va ijtimoiy faoliyatining hayot saboqlaridir. Hayot sabog'i, milliy musiqa tarixinig har qanday qiyinchiliklarga bardosh berib, davrdan-davrga, otadan-bolaga o'tib ahloqiy-ruhiy holda chambarchas bog'liqdir. Bugungi kunda musiqa san'atimizning dong'i butun jahon bo'ylab kezmokda. Xalqimizning kimligi, mustaqil bo'lganimizdan so'ng yaqqol namoyon bo'ldi. San'atimizning nechog'li kuch-qudratiga egaligi o'z qo'shiqlarimizda aks etmoqda.

Inson hayotida, uning ulg'ayishi va shaxs sifatida shakllanib borishida musiqiy tarbiyaning roli benihoyat katta bo'lib, u inson tug'ilgandan ya'ni, go'daklik davrida aytiladigan ona allasidan to umrining oxirgi kunlarigacha inson bilan yonma-yon, shodligu-xursandchilik, qayg'u-g'am, osoyishta damlarni ham inson musiqa bilan baham ko'radi, u bilan dardlashadi, sirlashadi. Musiqani sevuvchi insonning ko'ngli ezgulikda moyil bo'ladi, yani u jaholatga qarshi samarali vosita, o'tkir quroldir. U millat tanlamaydi, lekin milliy ruh uyg'otadi.

Ta'lim tizimida, musiqiy ta'limni maktabgacha tarbiya muassasalari faoliyatidan boshlab kuchaytirmoq, bu yo'lda uchrayotgan to'siq va muammolarni bartaraf qilmog'imiz kerak. Chunki, biz ham farzandlarimizning kelajakda jaholatdan yiroq, ma'rifatli, fozil va komil insonlar bo'lib yetilishini istaymiz. Shunig uchun ularni bolalikdan musiqasevar, adabiyot va san'atning barcha jabhalariga ihlosmand, keng fikr, ahloq-odobli, mehr-oqibatli, badiiy-estetik dun'yoqarashi yuksak qilib tarbiyalashimiz va shu ishni bolalar bog'chalaridan boshlamog'imiz lozim.

O'zbek milli qo'shiqchilik san'atida ajdodlarimizning ming yillar osha ohanglarida tizilgan mangu barhayot ruhi naqshlangan bo'lib, qaratilgan dastur va rejalar amalga oshirilmoqda. Jumladan, O'rta asr mumtoz musiqiy merosni asrab-avaylab va o'rganib, uni yosh avlodlarga bezavol yetkazish maqsadida ko'plab ko'rik-tanlovlar, nufuzli xalqaro anjumanlar muntazam ravishda o'tkazilib kelinmoqda. Akademik Yunus Rajabiy nomidagi respublika Maqom ansambilinig qayta mukammal tashkil etilishi, maqom ijrochilari ko'rik-tanlovinig muntazam o'tkazilayotganligi, O'zbekiston radiosi va televideniye orqali ko'rsatuvlarning muntazam berilayotganligi, joylarda taniqli san'atkorlarning xotira-kechalari tashkil qilinayotganligi, ana shularning hammasi o'zbek milliy qo'shiqchilik san'atini oyoqqa turg'izish borasidagi xayrli tadbirlardir. Qo'shiq san'atiga faqat mazmunli dam olish vositasi deb emas, balki xalqimizning ruhi va ma'naviyatini yuksaltirish, uning his-tuyg'ulari va insoniy fazilatlarini kamol toptirish, yaxshi hislatli insonlarni yetkazishning oqilona usuli deb qarash bugungi kun talabidir.

Har bir o'zbek xonadoniga milliy cholg'u asbobi, milliy kuy va qo'shiq kirib borsagina, san'at tirikchilik vositasi emas, balki insoniy mohiyat va iste'dodni namoyon etish bo'lsagina, yurakdan qo'shiq aytish yoki raqsga tushish uyat hisoblanmaydigan madaniy-ahloqiy muhit vujudga kelsagina o'zbek milliy qo'shiqchilik san'atining yutuqlari va uning porloq istiqbollari haqida fikr yuritish, u bilan fahrlanish huquqiga ega bo'lamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov.I.A. "Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch". T. "Ma'naviyat" 2008yil.
2. Davlat, jamiyat, oila va yoshlar tarbiyasi muammolari, T. "O'zbekiston" 1996-yil.
3. Qodirov. D.Q. An'anaviy qo'shiqchilik. Iqtisod-moliya nashriyoti. 2008-yil.
4. Begmatov.S., Karimova.D., Mamirov.Q. Musiq. 6-sinf uchun darslik.
5. Ibrohimov.O., Sadirov.J. Musiq. 7-sinf uchun darslik.
6. Mavrollov.A.A., Azimov.B.A. "Musiqiy ijrochilikda yoshlar faolligini oshirish va rivojlantirish" mavzusidagi Respublika ilmiy-nazariy, ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to'plami. -T.: 2010-yil.
7. Karomatov. F. "Ozbek xalqi musiqa merosi" T.1978 yil.

“ЎЗБЕКИСТОН ОЛИМЛАРИ ВА ЁШЛАРИНИНГ ИННОВАЦИОН ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАРИ”

(15-қисм)

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 31.12.2021

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000
